

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ’NİN 25 NO’LU GENEL YORUMU ÇERÇEVESİNDE DİJİTAL ORTAMDA ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASINDA MAHREMİYET, GÜVENLİK VE BİLGİYE ERİŞİM DENGESİ

Araştırma Makalesi

Bahar KONUK SOMMER *

ÖZET

Çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile güvence altına alınmıştır. Çocukların dijital ortamda da sahip olduğu bu hakların kapsamı, birbirleriyle olan ilişkileri ve güvence altına alınabilmeleri için Taraf Devletlerle diğer paydaşların üzerlerine düşen yükümlülükler Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Dijital Ortama İlişkin Çocuk Hakları Hakkında 25 No’lu Genel Yorumu ile açıklığa kavuşturulmuştur. Dijital ortamda çocukların güvenlik, mahremiyet ve erişim hakları arasındaki ilişki karmaşık bir yapıdadır; güvenlik hakkı, çocukların zararlı içeriklerden ve çevrimiçi tehditlerden korunmasını sağlarken, mahremiyet hakkı çocukların kişisel verilerinin korunmasını ve bireysel kimliklerinin güvence altına alınmasını içerir. Bilgiye erişim hakkı ise çocukların öğrenme ve gelişim süreçlerinde dijital kaynaklardan yararlanmalarını teşvik eder. Ancak, bu haklar arasında doğal bir

* **Dr. Öğr. Üyesi**, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku ABD,
ORCID ID: 0000-0002-0320-5947, **e-posta:** bahar.konuk@yasar.edu.tr, **DOI:**
10.69958/ihy.1593592

Makalenin Geliş Tarihi: 29.11.2024
Makalenin Kabul Tarihi: 30.12.2024

gerilim de mevcuttur. Örneğin, çocukların güvenliğini sağlamak için alınan bazı önlemler, mahremiyet haklarını kısıtlayıcı olabilir ya da mahremiyetin korunması, güvenliği sağlayacak izleme yöntemlerinin etkisini azaltabilir. Bu dengenin sağlanması, çocukların dijital dünyada hem korunmasını hem de gelişimini destekleyici bir ortam yaratılması için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Dijital Mahremiyet Hakkı, Çevrimiçi Güvenlik Hakkı, Bilgiye Erişim Hakkı, Çocuğun Üstün Yararı

BALANCING PRIVACY, SECURITY AND ACCESS TO INFORMATION in THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS in THE DIGITAL ENVIRONMENT within THE FRAMEWORK of GENERAL COMMENT NO. 25 of THE UNITED NATIONS COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD

ABSTRACT

Children's rights to privacy, security and access to information are guaranteed by the United Nations Convention on the Rights of the Child. The scope and interrelationship of these rights, which children also have in the digital environment, and the obligations of States Parties and other stakeholders to ensure that they are respected, have been clarified by the UN Committee on the Rights of the Child in its General Comment No. 25 on the Rights of the Child in the Digital Environment. The relationship between children's rights to safety, privacy and access in the digital environment is complex; the right to safety ensures that children are protected from harmful content and online threats, while the right to privacy includes the protection of children's personal data and the safeguarding of their individual identity. The right to access information encourages children to use digital resources for their learning and development. However, there is also an inherent tension between these rights. For example, some measures taken to ensure children's safety may limit their right to privacy, or the protection of privacy may reduce the effectiveness of monitoring methods to ensure safety. It is important to strike this balance in order to create an environment that supports both the protection and the development of children in the digital world.

Keywords: *Children's Rights, Right to Digital Privacy, Right to Online Safety, Right to Access Information, The Best Interests of the Child.*

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin hızlı gelişimi, günümüz dünyasında birçok alanda köklü değişimlere yol açmış ve özellikle çocukların günlük yaşamlarını, öğrenme süreçlerini ve sosyal etkileşimlerini derinden etkilemiştir. Çocuklar, dijital dünyada bilgiye erişim, eğitim olanakları ve sosyalleşme fırsatları gibi birçok avantaja sahip olurken aynı zamanda siber zorbalık, çevrim içi istismar ve kişisel verilerinin izinsiz kullanımı gibi çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, dijital teknolojilerin çocuk hakları üzerindeki etkilerinin incelenmesini zorunlu hale getirmiştir¹

Dijital ortamda çocukların güvenlik, mahremiyet ve bilgiye erişim hakları arasındaki ilişki, hassas bir denge gerektiren karmaşık bir yapıya sahiptir. Güvenlik hakkı, çocukların zararlı içeriklerden ve çevrimiçi tehditlerden korunmasını sağlarken; mahremiyet hakkı, kişisel verilerinin korunması ve bireysel kimliklerinin güvende tutulmasıyla ilgilidir. Bilgiye erişim hakkı ise çocukların öğrenme ve gelişim süreçlerinde dijital kaynaklardan en iyi şekilde faydalanmalarını teşvik eder. Ancak bu haklar arasında doğal bir gerilim bulunmaktadır.

Örneğin, çocukların güvenliğini artırmaya yönelik izleme ve kontrol önlemleri, mahremiyet haklarının ihlaline yol açabilir. Benzer şekilde, mahremiyetin korunması adına izleme faaliyetlerinin sınırlandırılması güvenliği zayıflatılabilir. Bu nedenle, çocukların dijital dünyada hem korunmasını hem de sağlıklı bir şekilde gelişmesini destekleyen bir ortam yaratmak, tüm bu hakların dengeli bir şekilde gözetilmesini zorunlu kılar. Bu denge, yalnızca çatışmaları çözmek için değil, çocukların dijital çağda haklarının tam anlamıyla korunmasını ve desteklenmesini sağlamak için de kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışma, dijital ortamda, çocukların Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile garanti altına alınan mahremiyet, güvenlik ve

¹ Third, Amanda; Livingstone, Sonia; Landsdown, Gerison: "Recognizing Children's Rights in Relation to Digital Technologies: Challenges of Voice and Evidence, Principle and Practice", Research Handbook on Human Rights and Digital Technology, (Ben Wagner, Matthias C. Kettmann, Kilian Vieth ed.), Edward Elgar Publishing, 2019, s. 378.

bilgiye erişim haklarına odaklanarak Çocuk Hakları Komitesi'nin Dijital Ortama İlişkin Çocuk Hakları Hakkında 25 No'lu Genel Yorumu çerçevesinde bu haklar arasındaki ilişkiyi ve bu hakların korunabilmeleri için Taraf Devletler ve diğer aktörlerin yükümlülüklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda öncelikle ilgili normatif düzenlemeler hakkında genel bilgiler verilecek, ilgili haklar tanımlanıp kapsamaları belirlendikten sonra bu haklar arasında dengenin ne şekilde sağlanabileceği ve çocukların dijital ortamda hem korunmalarını hem de sağlıklı bir biçimde gelişim göstermelerini destekleyen düzenlemelerin yapılmasının önemi ortaya konmaya çalışılacaktır.

A. NORMATİF ÇERÇEVE

1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme² (ÇHS), çocuk haklarının uluslararası alanda tanınması ve korunması için bir dönüm noktası teşkil eder. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile “herkese” tanınan hak ve özgürlüklerin, çocuklar için ne anlama geldiğini açıklayan ve bu hak ve özgürlüklerin çocuklar için nasıl uygulanacağına ilişkin düzenlemelere yer veren bu Sözleşme, uluslararası hukukta çocuk haklarını güvence altına alan en temel hukuki metindir³.

Çocukların haklarının korunmasına yönelik düzenlemelere ihtiyaç olduğu düşüncesi on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında birçok çocuğun katıldığı zorlu ve tehlikeli çalışma koşullarına bir tepki olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte konu ile ilgili ilk uluslararası belge I. Dünya Savaşı'nın sonrasında ortaya konmuştur⁴. Çocukların yaşamlarını sağlıklı

² Birleşmiş Milletler Çocuk hakları Sözleşmesi, Genel Kurul'un 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. madde uyarınca 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamıştır. 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³ Akyüz, Emine: Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması, 2. Baskı, Pegem Akademi, 2012, s. 37; İpek, Aydın: “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 1, 2012, s. 159; Becker, Jo: “The Evolution of the Children's Rights Movement”, The Oxford Handbook of Children's Rights Law, (Jonathan Todres, M. King Shani ed.), Oxford University Press, 2020, s. 34.

⁴ Akyüz, s. 104; Becker, s. 34.

ve güvenli bir ortamda sürdürmelerinin sağlanması, olağanüstü durumlarda çocuklara öncelik verilmesi, çocukların her türlü istismara karşı korunması gibi konuları düzenleyen 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi⁵, çocukların korunması ve gelişimlerinin sağlanmasına yönelik temel ilkeleri uluslararası düzeyde ele alan ilk belgedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1949 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. maddesinde çocukluğun “özel bakım ve yardım gerektiren bir dönem” olarak kabul edilmesinin ardından çocuk hakları ile ilgili çalışmalarda bulunmak üzere “Sosyal Sorunlar Meclisi” kurulmuş ve bu meclisin çalışmaları neticesinde Çocuk Hakları Bildirgesi⁶ 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oybirliği ile kabul edilmiştir. Ayrımcılık yasağı, çocuğa kendisini geliştirme fırsatı tanınması, kimlik ve vatandaşlık hakkı verilmesi, her türlü istismardan, zulüm ve ihmalden korunması, hiçbir şekilde ticarete konu edilmeyeceği, küçük yaştakilerin çalıştırılmasında bir yaş sınırı getirilmesi gibi koruyucu hükümler içeren on genel ilkeye yer verilen bu belge, tıpkı 1924 Bildirgesi gibi bir denetim mekanizması öngörmeyerek yalnızca imzacı devletlerin bir iyi niyet ifadesi olarak kalmıştır⁷.

Çocukların haklarının uluslararası hukukta daha etkili bir biçimde korunması ihtiyacı, 1989 yılında, 1959 Bildirgesi'nden tam otuz yıl sonra çocukların hak ve özgürlüklerine ilişkin kapsamlı düzenlemeler getiren ilk ve en önemli sözleşme olan ÇHS'nin kabul edilmesini gerektirmiştir. Bugüne kadar kabul edilen uluslararası sözleşmeler arasında üzerinde en yüksek mutabakatın sağlandığı sözleşme özelliğini taşıyan bu Sözleşme ile çocuklar ilk defa pasif bakım ve koruma nesneleri olmaktan çıkıp uluslararası hukukta hak sahibi sükeler haline gelmiştir⁸.

⁵ Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> (Erişim Tarihi: 10.09.2024).

⁶ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2024).

⁷ Hammarberg, Thomas: “The UN Convention on the Rights of the Child--And How to Make It Work”, Human Rights Quarterly, Vol. 12, No. 1, 1990, s. 98; Akyüz, s. 39-40.

⁸ Hodgkin, Rachel; Newell, Peter: Implementation Handbook For The Convention on The Rights of The Child, Fully Revised Third Edition, United Nations Children's Fund, 2007, s. 77; Becker, s. 35.

İlk bölümünde çocukların sahip olduğu haklar ve taraf devletlerin yükümlülükleri düzenlenen ÇHS, toplam üç bölüm ve 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşme'nin 1. maddesine göre Sözleşme'ye göre, on sekiz yaşını doldurmamış her insan çocuktur. Taraf devletler, Sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri, “kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin” tanımakla (md. 2/1); “Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararını” esas almakla (md. 3/1); “çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı” göstermekle (md. 6/2) ve “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle” tanımakla (12/1) yükümlü tutulmuştur. Bu hükümler aynı zamanda Sözleşme'nin bir bütün olarak yorumlanmasında göz önünde bulundurulacak ve Sözleşme'nin ulusal düzeyde uygulanmasında rehber olarak kullanılacak temel ilkeleri teşkil eder⁹.

ÇHS'ne taraf devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin denetimi hususunda Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi yetkilidir. Sözleşmeye taraf olan her devlet, Komite'ye düzenli aralıklarla rapor sunmakla yükümlüdür. Komite, Taraf Devletlerin sunduğu raporları inceler ve bu inceleme sonucunda devletlerin eksik yönlerini gidermelerine ve çocuk haklarını daha etkili bir şekilde korumalarına rehberlik edecek nitelikte gözlem ve önerilerde bulunur.

2011 yılında Sözleşme kapsamında denetimi geliştirmek üzere Komite'ye ihlal başvurularını inceleme yetkisi veren Başvuru Usulüne

⁹ Lundy, Laura; Bronagh Byrne: “The Four General Principles of the United Nations Convention on the Rights of the Child: the potential value of the approach in other areas of human rights law”, Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, (Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoele ed.), Routledge, 2017, s. 52; Kilkelly, Ursula: “The UN Convention On The Rights Of The Child: Incremental and Transformative Approaches To Legal Implementation”; The International Journal of Human Rights, Vol. 23, 2019, s. 324.

İlişkin İhtiyari Protokol kabul edilmiştir¹⁰. Söz konusu Ek Protokol, Taraf Devletlerin Sözleşme ile güvence altına alınan çocuk haklarına yönelik ihlallerine karşı iki yeni denetim yolu getirmektedir. Bu yollardan ilki başvuru yoludur. Başvuru yolu da bireysel başvuru ve devletlerarası başvuru olmak üzere iki türdür. Çocukların bizzat ya da yasal temsilcileri aracılığı ile Sözleşme ile güvence altına alınmış haklarının ihlali iddiası ile Komite'ye başvuruları bireysel başvuru, Sözleşme'ye Taraf Devletlerin bir başka Taraf Devlet aleyhine başvuruları devletlerarası başvuru olarak adlandırılır. Başvuru yolu dışındaki ikinci denetim yolu, çocuk haklarının ciddi ve sistematik ihlaline karşı getirilen soruşturma yöntemidir. Soruşturma yöntemi kapsamında Taraf Devletler Komite ile her türlü iş birliği yapma ve ortaya konan tavsiyelere uyma yükümlülüğü altındadır¹¹.

2. Dijital Ortamda Çocuk Haklarına İlişkin 25 No'lu Genel Yorum

ÇHS'nin denetim organı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından hazırlanan genel yorumlar, Sözleşme'nin hükümlerini yorumlayan ve uygulamaya yönelik rehberlik sağlayan düzenlemelerdir. Taraf devletlerin ÇHS'ni ulusal düzeyde etkili bir şekilde hayata geçirebilmeleri için bir çerçeve sunan bu yorumlar aynı zamanda devletlerin ÇHS'ne uygun hareket etmelerini sağlamak için uluslararası standartlar oluşturur.

Dijital Ortamda Çocuk Haklarına İlişkin 25 No'lu Genel Yorum¹², Taraf devletlerin dijital ortamla ilgili olarak ÇHS'ni nasıl uygulamaları gerektiğini açıklamak ve dijital ortamda tüm çocuk haklarının teşvik edilmesi, saygı gösterilmesi, korunması ve yerine

¹⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 2011 tarih ve 66/138 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 14 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 24 Eylül 2012 tarihinde imzalamış ve 9 Mart 2017 tarihinde onaylamıştır. 6979 Sayılı Onay Kanunu 3 Nisan 2017 gün ve 24755 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 26 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹¹ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol, md. 13, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/127-cocuk-haklarna-dair-sozlesmenin-basvuru-usulune-iliskin- ihtiyari-protokol/> (Erişim Tarihi: 10.09.2024).

¹² Dijital Ortama İlişkin Çocuk Hakları Hakkında 25 (2021) Sayılı Genel Yorum, CRC/C/GC/25, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021- childrens-rights-relation> (Erişim Tarihi: 11.09.2024).

getirilmesindeki fırsatlar, riskler ve zorluklar ışığında Sözleşme ve İhtiyari Protokoller kapsamındaki yükümlülüklerine tam olarak uymalarını sağlamak için ilgili yasal, politik ve diğer tedbirler hakkında rehberlik sağlamak amacıyla ortaya konmuştur¹³.

25 No'lu Genel Yorum, dijital ortamla ilgili olarak çocuk haklarının hayata geçirilmesini garanti altına almak için gereken tedbirlerin belirlenmesi hususunda ÇHS'nin temel ilkelerini esas almaktadır. Genel Yorumun 9. maddesine göre, Taraf devletler öncelikle dijital ortamda ayrımcılığı yasaklama yükümlülüğü altındadır. Dijital ortamda ayrımcılık yasağı, Taraf devletlerin tüm çocukların dijital ortama kendileri için anlamlı olacak şekilde eşit ve etkili erişimini sağlamasını gerektirir. Taraf devletler, ayrıca dijital dışlanmanın üstesinden gelmek için çocuklar için kamusal alanlarda ücretsiz ve güvenli erişim sağlama, tüm çocukların eğitim ortamlarında, topluluklarda ve evlerde dijital teknolojilere uygun fiyatlı erişimi ve bunların bilinçli bir şekilde kullanmasını destekleyen politika ve programlara yatırım yapma gibi tedbirleri almakla yükümlüdür¹⁴.

ÇHS'nin temel ilkelerinden bir diğeri olan ve ilgili bölümde daha ayrıntılı bahsedeceğimiz üzere haklar arasında dengenin sağlanmasında önemli rol oynayan “çocuğun yüksek yararı” kavramı Sözleşme'nin kendi metninde tanımlanmamıştır¹⁵. 25 No'lu Genel Yorumda, “çocuğun yüksek yararı”nın, belirli bir bağlama uygun bir değerlendirme gerektiren dinamik bir kavram olduğu ifade edildikten sonra Taraf Devletlerin dijital ortamın sağlanması, düzenlenmesi, tasarımı, yönetimi ve kullanımına ilişkin tüm eylemlerinde her çocuğun yüksek yararını öncelikli olarak dikkate alması gerekliliği düzenlenmiştir. Taraf devletler, çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundururken, bilgi

¹³ CRC/C/GC/25, para. 7.

¹⁴ CRC/C/GC/25, para. 9.

¹⁵ Kavramın muğlaklığının eleştirisi için bkz. Parker, Stephen: “The Best Interests of the Child-Principles and Problems”, International Journal of Law, Policy and the Family, Vol. 8, No. 1, April 1994, s. 26-41; Freeman, Michael: “A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child”, A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, (Ton Liefwaard; Julia Sloth-Nielsen ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s. 27; Eekelaar, John; Tobin, John, “Article 3 The Best Interests of the Child”, The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary, (John Tobin ed.), Oxford University Press, 2019, s. 83.

arama, alma ve verme, zarardan korunma ve görüşlerine gereken ağırlığın verilmesi hakları da dahil olmak üzere tüm çocuk haklarını dikkate almak ve çocuğun yüksek yararının değerlendirilmesinde ve uygulanan kriterlerde şeffaflığı sağlamakla yükümlüdür¹⁶.

Çocuğun hayatta kalması ve gelişmesinin sağlanması hususundaki temel ilkeye ilişkin Taraf Devletler, şiddet ve cinsellik barındıran içerikler, siber agresiflik, taciz, kumar, cinsel taciz ve istismar dâhil olmak üzere taciz ve istismar, suçlular ve teröristler, şiddet yanlısı aşırıcılar gibi silahlı grupların intihar veya hayatı tehdit edecek hareketleri teşvik etmesi ve özendirilmesi gibi dijital ortamın barındırdığı riskleri tespit etmeli ve bunlara uygun çözümler getirmelidir¹⁷.

Çocuğun görüşlerine saygı ilkesi bağlamında ise Taraf devletler, çocukların görüşlerini ifade edebilmeleri için dijital araçlara erişimi ve dijital araçlara ilişkin farkındalığı arttırmak ve gerektiğinde anonim olarak çocukların yetişkinlerle eşit koşullarda dijital katılımını desteklemekle yükümlüdür. Ancak çocukların dijital ortama katılımıyla ilgili yasal ve idari düzenlemeler veya alınacak diğer tedbirlerin, çocukların mahremiyet hakkını ve ifade özgürlüğünü ihlal edecek nitelikte gereksiz gözetim veya veri toplanmasını içermesi mümkün değildir¹⁸.

B. DİJİTAL ORTAMDA ÇOCUKLARIN MAHREMİYET HAKKI

1. Hakkın Tanımı ve Kapsamı

Mahremiyet hakkı, bireyin özel hayatına, aile yaşamına, haberleşmesine, kişisel bilgilerine ve kimliğine yönelik müdahalelere karşı korunmasını güvence altına alan temel bir insan hakkıdır¹⁹. Mahremiyet, yalnızca bireyin fiziksel alanıyla sınırlı olmayan, aynı zamanda onun manevi bütünlüğünü, kimlik inşasını ve özgür birey olma halini destekleyen bir hak alanıdır. Bu hak, uluslararası insan hakları belgelerinde açık bir şekilde düzenlenmiş ve devletlere bu hakkın

¹⁶ CRC/C/GC/25, para. 13.

¹⁷ CRC/C/GC/25, para. 14.

¹⁸ CRC/C/GC/25, para. 17-18.

¹⁹ Solove, Daniel J.: "Conceptualizing Privacy", California Law Review, Vol. 90, No. 4, 2002, s. 1088; Diggelmann, Oliver; Cleis, Marie Nichole: "How the Right to Privacy Became a Human Right", Human Rights Law Review, 2014, 14, s. 457-458.

korunması için negatif ve pozitif yükümlülükler yüklemiştir²⁰.

ÇHS'nin 16. maddesi çocukların mahremiyet hakkını güvence altına alır. Buna göre; “Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır”. 25 No'lu Genel Yorumun 67. maddesine göre ise; “mahremiyet hakkı, çocukların temsili, saygınlığı ve güvenliği ile diğer haklarının kullanılması açısından hayati önem taşır”.

Dijital gelişmelerle birlikte mahremiyet hakkı, bireyin dijital varlığını da kapsar hale gelmiştir. Geleneksel anlamda fiziksel ve manevi alanın korunmasına odaklanan mahremiyet kavramı, dijital ortamda bireyin çevrimiçi varlığına, dijital izlerine ve kişisel verilerine kadar genişleyen bir kapsama sahiptir²¹. Bu durum, mahremiyet hakkının norm alanını yalnızca bireyin kendisiyle sınırlamamakta, aynı zamanda bireyin teknoloji ve dijital platformlarla olan ilişkisini de düzenlemektedir. Özellikle, çocuklar açısından mahremiyet hakkının kapsamı, dijital dünyada toplanan ve işlenen veriler, sosyal medya etkileşimleri, çevrimiçi eğitim platformları ve mobil uygulamalar gibi birçok alana yayılmaktadır. Çocukların mahremiyetinin korunması, onların fiziksel güvenliklerini sağlamaktan öte dijital kimliklerinin güvence altına alınması anlamına gelir.

2. Dijital Ortamda Çocukların Mahremiyet Hakkını İhlal Edebilecek Başlıca Haller

Dijital ortamda çocukların mahremiyet hakkının ihlaline sebep olabilecek ilk hal, onların, “kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek

²⁰ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (md. 12) “Hiç kimse, özel yaşamına, ailesine, konutuna veya haberleşmesine keyfi olarak karışamaz; şeref ve itibarına saldırıda bulunulamaz. Herkesin bu tür karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.”; Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (md. 17) “Hiç kimse özel yaşamına, ailesine, konutuna veya haberleşmesine keyfi ya da hukuka aykırı müdahaleye maruz bırakılamaz; herkes bu tür müdahalelere ve saldırılara karşı yasalarla korunma hakkına sahiptir.”; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (md. 8) “Herkes özel ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.”.

²¹ Slove, s. 1141; Nissenbaum, Helen: Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life, Stanford University Press, 2010, s. 1.

kişiyi ilişkin her türlü bilgi” şeklinde tanımlanabilecek kişisel verilerinin izinsiz toplanması, depolanması veya işlenmesidir. Çocukların kişisel verileri ile ilgili söz konusu faaliyetler genellikle kamu kurumları veya bu alanlarda çalışan özel kuruluşlar tarafından onlara eğitim, sağlık gibi alanlarda daha faydalı hizmet veya içerikler sunulması amacıyla gerçekleştirilir²². Öte yandan çocukların kimlikleri, faaliyetleri, konumları, iletişimleri, duyguları, sağlıkları veya ilişkileri hakkındaki bilgileri içerebilen bu verilerin bir arada kullanılmasıyla bir çocuğun onu diğerlerinden ayıracabilecek şekilde tanımlanabilir hale getirilmesinin mümkün olması mahremiyetine yönelik tehditleri de beraberinde getirir. Özellikle otomatik veri işleme, profil çıkarma, zorunlu kimlik doğrulama, bilgi filtreleme gibi yollarla gerçekleştirilen veri toplama ve işleme faaliyetleri çocukların mahremiyet hakkını ihlal etmekle birlikte onların ayrımcılık veya kimlik hırsızlığı gibi suçların mağduru olmalarına yol açabilir²³.

Çocuklara ait kişisel veriler, sosyal medya veya çevrimiçi eğitim platformları gibi dijital uygulamalar üzerinden bizzat kendileri veya ebeveynleri tarafından da paylaşılabilir. Özellikle, sosyal medya platformlarında ebeveynlerin çocuklarına dair fotoğraf, video veya kişisel bilgileri paylaşması, “sharenting” olarak adlandırılan yaygın bir uygulamaya dönüşmüştür²⁴. Ebeveynler, çoğu zaman iyi niyetle hareket ederek çocuklarının önemli anlarını çevrimiçi ortamda paylaşırlar da bu içeriklerin dijital ortamda kalıcı hale gelmesi ve geniş bir kitleye ulaşması çeşitli riskler doğurmaktadır. Çocuğun izni olmadan paylaşımına konu olan fotoğraf veya bilgilerin, kimlik hırsızlığı, siber zorbalık veya yasa dışı amaçlarla kullanılması ve bunun sonucunda da mahremiyet hakkının ihlali mümkündür²⁵.

Bunlar dışında, verilerin işlenmesi veya depolanmasının söz konusu olmadığı, çocuklara ait bilgilerin veya görüntülerin çarpıtılarak

²² CRC/C/GC/25, para, 67.

²³ CRC/C/GC/25, para. 67-68.

²⁴ Steinberg, Stacey B.: “Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media Social Media”, Emory Law Journal, Vol. 66, Issue 4, 2017, s. 854; Zorluoğlu Yılmaz, Ayça: “Sharenting ve Velayet Hakkının Sınırları”, SÜHFD., C. 29, S. 4, 2021, s. 3386.

²⁵ Steinberg, s. 854-855; Blum-Ross, Alicia; Livingstone, Sonia: “Sharenting,” parent blogging, and the boundaries of the digital age”, Popular Communication, Vol. 15, No. 2, 2017, s. 110.

yayılması suretiyle dijital itibarının zedelenmesi²⁶, kullanılan cihazların veya cihazlarda yer alan bilgilerin izinsiz ele geçirilmesi, çocuğun dijital ortamda gerçek zamanlı olarak izlenmesi gibi hallerle de mahremiyet hakkı ihlal edilebilir.

C. DİJİTAL ORTAMDA ÇOCUKLARIN GÜVENLİK HAKKI

1. Hakkın Tanımı ve Kapsamı

Dijital ortamda çocukların güvenlik hakkı, çocukların çevrimiçi ortamda karşılaşabilecekleri risklere karşı korunmasını, güvenli bir dijital deneyim yaşamalarını ve kişisel güvenliklerinin sağlanmasını ifade eder. Çocukların dijital güvenliği, fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin korunmasının yanı sıra, ifade özgürlüğü, mahremiyet hakkı ve bilgiye erişim gibi diğer temel haklarının da güvence altına alınmasını gerektirir. Dijital güvenlik, bu anlamda çocukların yaşamlarına bütüncül bir koruma sağlayan temel bir hak olarak değerlendirilmektedir²⁷.

ÇHS'nin, Taraf Devletlere genel olarak çocukları her türlü fiziksel ve psikolojik şiddete, istismara, ihmale ve kötüye kullanıma karşı koruma yükümlülüğü getiren 19 ve onların cinsel istismardan ve sömürüden korunmasını garanti etmekle yükümlü olduklarını belirten 34. maddesi dijital ortamda güvenlik hakkının korunması ile yakından ilişkilidir. Zira 19. madde hükmü, çevrimiçi istismar ve siber zorbalık gibi dijital tehditleri kapsarken, dijital ortamdaki cinsel içerikli tehditler 34. maddenin kapsamına girer.

2. Dijital Ortamda Çocukların Güvenlik Hakkını İhlal Edebilecek Başlıca Haller

Dijital ortamlar, çocuklar için öğrenme, sosyalleşme ve eğlenme fırsatları sunarken aynı zamanda güvenliklerine yönelik riskleri de

²⁶ Marwick, Alice E.; Murgia-Diaz, Diego; Palfrey, John G.; Palfrey, John G., Youth, Privacy and Reputation (Literature Review). Berkman Center Research Publication No. 2010-5, Harvard Public Law Working Paper No. 10-29, s. 51-53, <https://ssrn.com/abstract=1588163> (Erişim Tarihi, 14.09.2024).

²⁷ Child Safety Online Global Challenges and Strategies, UNICEF, 2011, s. vi-vii, <https://www.unicef.cn/en/media/6631/file/Child%20Safety%20Online%20%20Global%20challenges%20and%20strategies.pdf> (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

beraberinde getirebilmektedir. Çocukların dijital ortamda güvenlik hakları ile birlikte onların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini de tehdit eden bu haller, Sonia Livingstone ve Leslie Haddon tarafından ihlale neden olan eylemin kaynağına göre kategorik olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre söz konusu ihlaller, içerikten kaynaklanan ihlaller, temastan kaynaklanan ihlaller ve davranıştan kaynaklanan ihlaller olmak üzere üçe ayrılır²⁸.

İçerikten kaynaklanan ihlaller söz konusu olduğunda çocuklar bu ihlallere pasif bir alıcı olarak maruz kalırken, temastan kaynaklanan ihlaller çocuğun bir yetişkin veya başka bir çocuk tarafından hedef alınmasını gerektirir. Davranıştan kaynaklanan ihlallerde ise çocuğun bizzat ihlale neden olan davranışı başlatması söz konusudur²⁹.

Dijital ortamda çocuğun güvenlik hakkını ihlal edebilecek haller ticari içerikli, saldırganlık ve şiddet içerikli, cinsel içerikli veya değerler ya da inançlarla ilgili olabilir. Bu bağlamda ticari nitelikli ihlaller çocuğun maruz kaldığı reklamlar, spamlar veya sponsorluklar yoluyla gerçekleşebileceği gibi çocuğun hareketlerinin izlenmesi yoluyla sürece dahil edildiği izleme ve kişisel verilerinin toplanması yoluyla da gerçekleşebilir. Çevrimiçi kumar, yasadışı dosya indirme veya bilgisayar korsanlığı gibi faaliyetlere çocuğun erişimi ise onun etik ve yasal sorumluluğunu doğurabilir³⁰.

Çocukların dijital ortamda güvenlik haklarının ihlaline neden olan saldırganlık ve şiddet içerikli eylemler, çocukların şiddet ve nefret içeriklerine maruz kalması veya siber zorbalık yoluyla gerçekleşir³¹. Zorbalık, bir grup ya da birey tarafından, kendisini kolayca savunamayan bir mağdura karşı zaman içerisinde tekrarlanarak gerçekleştirilen kasıtlı ve saldırgan bir eylem ya da davranış olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak, zorbalık olarak nitelendirilebilecek bir davranışın kasıt, tekrarlanma ve güç dengesizliği olmak üzere üç unsuru bulunduğu söylenebilir. Hal böyleyken, geleneksel zorbalık tanımını dijital ortama genişleten siber zorbalık kavramının da “... bir grup ya da birey

²⁸ Livingstone, Sonia; Haddon, Leslie: EU Kids Online: Final Report, 2009, s. 10, <https://eprints.lse.ac.uk/24372/> (Erişim Tarihi: 20. 09.2024).

²⁹ Livinsstone; Haddon, s. 10.

³⁰ Livinsstone; Haddon, s. 10.

³¹ Livinsstone; Haddon, s. 10.

tarafından, elektronik iletişim biçimleri kullanılarak, kendisini kolayca savunamayan bir kurbanı karşı tekrar tekrar ve zaman içinde gerçekleştirilen saldırgan, kasıtlı bir eylem” olarak tanımlanması mümkündür³².

Dijital ortamda çocuklara yönelik siber zorbalık, genellikle sosyal medya, çevrimiçi oyunlar veya mesajlaşma platformları aracılığıyla ve onların diğer bireyler tarafından tehdit edilmesi, aşağılanması, dışlanması veya taciz edilmesi yoluyla gerçekleşir³³. Özellikle çevrimiçi ortamların sürekli erişilebilir olması siber zorbalığın olumsuz etkilerden kaçınma ihtimalini azaltmakta, anonimlik veya kamuya açıklık gibi unsurlar durumun vahametini artırabilmektedir³⁴.

Çocukların dijital ortamda güvenlik haklarını ihlal edebilecek en ciddi haller genellikle cinsel içerikler veya eylemlerden kaynaklanmaktadır. Bu hallerden ilki çocuk pornografisi ve müstehcen içerik üretimidir. Uluslararası hukukta insan haklarına karşı işlenen en ağır suçlardan biri olarak kabul edilen çocuk pornografisi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol³⁵ ile de açıkça ve kesin bir biçimde yasaklanmıştır.

³² Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. N., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 49, s. 376.

³³ Children In a Digital World-The State of the World's Children 2017, s. 74, https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2024).

³⁴ Menesini, Ersilia; Nocentini, Annalaura; Palladino, Benedetta Emanuela: “Cyberbullying: conceptual, theoretical and methodological issues”, *Cyberbullying From theory to intervention*, (Trijntje Völlink, Francine Dehue, Conor Mc Guckin ed.), Routledge, 2016, s. 18.

³⁵ Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 25 Mayıs 2000 tarih ve A/RES/54/263 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. 14. madde uyarınca, 18 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Protokol'ü 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamıştır. Protokol'ün onaylanmasının uygun bulunduğuna ilişkin 9 Mayıs 2002 tarih ve 4755 sayılı Kanun, 14 Mayıs 2002 tarih ve 24755 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Protokol'ün onaylanmasını ilişkin 28 Mayıs 2002 tarih ve 2002/4241 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve resmi Türkçe çeviri, 28 Haziran 2002 tarih ve 24799 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 19 Ağustos 2002 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Protokol, Türkiye bakımından 19 Eylül 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Müstehcen içeriklerin öznesi olmak dışında bu tür içeriklere maruz kalmak da çocukların güvenlik hakkını ihlal edebilir. Çocuklar bu tür içeriklere genellikle dijital oyunlar, video platformları veya sosyal medya kullanımı yoluyla maruz kalabilmektedirler. Özellikle filtreleme ve denetim mekanizmalarının yetersiz olduğu durumlarda çocukların bu tür materyallere maruz kalma riski artmaktadır³⁶.

Dijital ortamda çocuğun güvenlik hakkını ihlal edebilecek haller, değerler ya da inançlarla da ilgili olabilir. Bu bağlamda nefret söylemi, satanizm veya madde kullanımına özendirici nitelikte içeriklere maruz kalma, başkaları tarafından çocuğun kendine zarar vermesinin özendirilmesi veya bizzat çocuğun başkalarını bu nitelikte davranışlara özendirmesi bu hallere birer örnek teşkil eder³⁷.

C. DİJİTAL ORTAMDA ÇOCUKLARIN BİLGİYE ERİŞİM HAKKI

1. Hakkın Tanımı ve Kapsamı

Çocukların bilgiye erişim hakkı, onların bireysel gelişimlerini, eğitime katılımlarını ve toplumsal hayatta etkin bir şekilde yer almalarını destekleyen temel haklardan biridir. Çocukların yalnızca bilgiye erişme imkânına sahip olmalarını değil, aynı zamanda bu bilgilerin güvenilir, doğru ve yaşlarına uygun bir biçimde sunulmasını da kapsayan bu hakkın gereği gibi korunmadığı haller, çocuklar için fırsat eşitsizliklerinin genişlemesine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmakta, en dezavantajlı durumda olanları daha da kötü duruma düşürmekte ve nesiller arası yoksulluk döngülerini körüklemektedir³⁸.

Çocukların bilgiye erişim hakkı, ÇHS'nin 17. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Buna göre; “Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun, özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlamakla” yükümlüdürler. Bu madde, özellikle kitle iletişim

³⁶ Livinsstone; Haddon, s. 10.

³⁷ Livinsstone; Haddon, s. 10.

³⁸ Children In a Digital World-The State of the World's Children, UNICEF, 2017, s. 60, https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

araçlarının doğru ve uygun bilgiler sunmasını teşvik ederken, çocukların zarar verici içeriklerden korunması gerekliliğinin de altını çizmektedir.

Bilgiye erişim hakkının dijital çağda çocuklar için önemi 25 No'lu Genel Yorumda da vurgulanmıştır. Buna göre Taraf Devletler, çocukların bilgiye erişim hakkının desteklenmesi için dijital okuryazarlığın teşviki³⁹ ve zararlı içeriklerden korunma tedbirlerinin alınması yükümlülüğü altındadır⁴⁰.

2. Dijital Ortamda Çocukların Bilgiye Erişim Hakkını İhlal Edebilecek Haller

Dijital ortamda çocukların bilgiye erişim hakkını ihlal edebilecek hallerin başında dijital eşitsizlik gelir. Dijital eşitsizlik kavramı, dijital teknolojilere erişim ve kullanımı hususunda bireyler ve topluluklar arasındaki farklılıkları ifade etmektedir.⁴¹ Bu eşitsizlikler özellikle çocuklar açısından yalnızca bilgiye erişim hakkını değil, eğitim, katılım ve fırsat eşitliği gibi diğer temel hakları da olumsuz etkilemektedir⁴².

Dijital eşitsizliğin en belirgin yönlerinden biri, dijital yoksulluk olarak da ifade edilen, dijital cihazlara ve internete erişimindeki farklılıklardır⁴³. Gelişmiş ülkelerde birçok çocuk, hızlı internet bağlantısına ve modern cihazlara kolayca erişebilirken, düşük gelirli ülkelerde ve yoksul topluluklarda yaşayan çocuklar bu olanaklardan büyük ölçüde yoksundur⁴⁴. Bu durum, çocukların eğitime, çevrimiçi bilgilere ve dijital öğrenme araçlarına erişimini kısıtlayarak, onların

³⁹ CRC/C/GC/25, para. 51.

⁴⁰ CRC/C/GC/25, para. 52.

⁴¹ Koss, Fabian A.: "Children Falling into the Digital Divide", Journal of International Affairs, Vol. 55, No. 1, Children: Challenges and Prospects for the New Millennium, Fall 2001, s. 79.

⁴² Holmarsdottir, Halla: "The Digital Divide: Understanding Vulnerability and Risk in Children and Young People's Everyday Digital Lives", Understanding The Everyday Digital Lives of Children and Young People, Halla Holmarsdottir · Idunn Seland · Christer Hyggen · Maria Roth, Palgrave Macmillan, 2024, s. 59.

⁴³ Assadi, Mira: "Yeni Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Dijital Yoksulluk", İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), Nisan 2024, s. 408.

⁴⁴ Heeks, Richard: "Digital inequality beyond the digital divide: conceptualizing adverse digital incorporation in the global South", Information Technology for Development, Volume 28, 2022- Issue 4, s. 688.

bilgiye erişim hakkını ihlal eder. Bu durumun en çarpıcı örneğine COVID-19 pandemisi sırasında rastlanmıştır. Zira uzaktan eğitimin yaygınlaşması dijital eşitsizliğin etkileri daha belirgin hale getirmiş ve milyonlarca çocuk gerekli teknolojiye erişemediği için eğitim hakkından mahrum kalmıştır⁴⁵.

Dijital eşitsizlik, yalnızca teknolojik altyapıya erişimdeki eksikliklerden değil, aynı zamanda dijital okuryazarlık becerilerindeki farklılıklardan da kaynaklanır⁴⁶. Dijital teknolojilere erişimi olan birçok çocuğun, bu araçları etkin ve güvenli bir şekilde kullanma becerisine sahip olmamaları, özellikle kırsal alanlarda veya marjinal topluluklarda yaşayan çocukların dijital teknolojilerin faydalarından yararlanacak becerilerden yoksun kalması, onların eğitim fırsatlarına erişimini sınırlayarak, gelişme haklarının yanı sıra bilgiye erişim hakkını da ihlal eder.

Dijital ortamda çocukların bilgiye erişim hakkı, devletler tarafından erişime getirilen yasal veya politik engellerle de ihlal edilebilir⁴⁷. Bu tür engellerin kasıtlı sansür uygulamalarından veya dolaylı yollardan kaynaklanması mümkündür. Örneğin, belirli bilgi kaynaklarına veya web sitelerine erişimin tamamen yasaklaması, çocukların özellikle eğitim ve kültürel gelişimlerini destekleyecek kaynaklardan mahrum kalmalarına yol açabilmekte onların bilgiye erişim hakları ile birlikte ifade özgürlüğü ve kendilerini geliştirme haklarının da ihlaline neden olmaktadır. Öte yandan, dijital gözetim politikaları veya kişisel verilerin korunmasına ilişkin yasal eksiklikler nedeniyle çocukların dijital ortamda kendilerini güvende hissetmedikleri için bilgiye erişimden kaçınması hali dolaylı yoldan bilgiye erişim hakkının ihlaline örnek teşkil eder⁴⁸.

Dijital ortamda çocukların bilgiye erişim hakkını ihlal edebilecek nitelikte bir diğer hal, yaş sınırlamaları ve içerik filtreleme politikalarının

⁴⁵ Holmarsdottir, s. 64.

⁴⁶ Kaya, Elif: “Toplumsal Eşitsizlik ve Dijital Okuryazarlık: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması”, Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi, 2021, s. 34.

⁴⁷ A/HRC/38/35: Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 06.04.2018, para. 13-15 ve 17-19, <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc3835-report-special-rapporteur-promotion-and-protection-right-freedom> (Erişim Tarihi, 14.09.2024).

⁴⁸ Livingstone, Sonia; Third, Amanda: “Children and young people’s rights in the digital age: An emerging agenda”, New Media & Society, Vol. 19(5), 2017, s. 666.

yanlış uygulanmasıdır⁴⁹. Çocukları zararlı içeriklerden koruma amacı taşıyan bu tür uygulamaların bazen faydalı veya eğitici içeriklere erişimi de kısıtlayabildikleri görülmektedir. Örneğin, belirli eğitim kaynaklarının, bilimsel verilerin veya sosyal içerikli platformların yanlışlıkla erişimden kaldırılması, çocukların bilgi edinme ve öğrenme fırsatlarını sınırlandırır. Bazı hallerde de dijital içerik sağlayıcılarının belirli içeriklerin bazı ülkelerde veya belirli bölgelerde erişilebilirliğini sınırlaması söz konusu olmaktadır. Bu tür kısıtlamalar, çocukların eğitimi veya gelişimi ile ilgili içeriklere ilişkin oldukları takdirde bilgiye erişim hakkının ihlali sonucunu doğurur.

Son olarak, devletlerin çocukların bilgiye erişim hakkını sağlayacak yeterli politikaları oluşturamaması veya mevcut düzenlemeleri etkili bir şekilde uygulayamaması, erişim hakkı bakımından önemli bir sorun teşkil eder. Örneğin, kırsal bölgelerde dijital altyapı eksikliği veya eğitim kurumlarında dijital okuryazarlık programlarının bulunmaması gibi yetersizliklerin doğrudan çocukların bilgiye erişim hakkının ihlaline sebep olması mümkündür⁵⁰.

D. DİJİTAL ORTAMDA MAHREMİYET, GÜVENLİK VE ERİŞİM HAKLARI ARASINDAKİ ÇATIŞMA

Dijital ortamda çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları arasında bu hakların doğası gereğince doğal bir çatışma bulunur. Özellikle yukarıda yer verdiğimiz, söz konusu hakların ihlaline neden olabilecek hallerin ortadan kaldırılmasına yönelik düzenlemeler bir diğer hakkın ihlaline yol açabilir. Mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları arasındaki bu karmaşık ilişki, hakların birbiriyle hangi hallerde çatıştığını ve bu çatışmaların kaynağının ortaya konmasını gerektirir.

Dijital ortamda çocukların güvenliğinin sağlanması için alınan kimi önlemler onların mahremiyet hakkının ihlal edilmesine sebep olabilecek niteliktedir. Örneğin, zararlı içeriklere veya siber zorbalığa karşı kullanılan dijital izleme teknolojileri, çocukların davranışlarının sürekli gözetim altında tutulmasına neden olabilir. Yine, ebeveyn

⁴⁹ Livingstone; Third, s. 663-664.

⁵⁰ Ay, Serhat; Kılıç, Taner: Coğrafi Dijital Uçurum: “Türkiye’de Dijital Dönüşümün Kentsel-Kırsal, Bölgesel ve Cinsiyet Eşitsizlikleri”, Coğrafya Dergisi, No: 46, 2023, s. 117.

kontrolü yazılımları veya GPS takibi gibi araçlar, çocukların fiziksel ve çevrimiçi güvenliğini artırmayı amaçlasa da onların mahremiyet haklarını zedeler. Benzer şekilde, sosyal medya platformlarında çocukların güvenliğini sağlamak için iletişimlerinin izlenmesi veya paylaşımlarına kısıtlamalar getirilmesi gibi uygulamalar çocukların mahremiyet hakkını ihlal eder⁵¹.

Dijital ortamda çocukların güvenlik ve bilgiye erişim hakları arasında da bir çatışma olduğundan bahsedilebilir. Özellikle çocukları zararlı içeriklerden korumak için uygulanan güvenlik politikaları, onların bilgiye erişimlerinin kısıtlanmasına neden olabilir⁵². Örneğin, zararlı içeriklerin engellenmesi amacıyla kullanılan filtreleme sistemleri, çocukların yaşlarına uygun eğitim kaynaklarına erişimini de sınırlandırabilir. Bu durum, özellikle eğitim materyalleri gibi çocukların gelişimine doğrudan katkı sağlayan içeriklerin engellenmesiyle daha belirgin hale gelir. Ayrıca, bazı ülkelerde bilgiye erişimin coğrafi kısıtlamalar yoluyla düzenlenmesi, çocukların uluslararası bilgi ve kaynaklara ulaşma hakkını ihlal edebilir. Güvenlik gerekçesiyle getirilen bu tür kısıtlamalar, çocukların bilgiye erişim hakkını dolaylı olarak engelleyerek çocuklar arasındaki fırsat eşitsizliğinin artmasına da neden olur.

Dijital ortamda çocukların mahremiyet hakkının korunması için alınan önlemler onların bilgiye erişim hakkını sınırlandırabilir. Örneğin, mahremiyetin korunması amacıyla sosyal medya ve dijital platformlarda uygulanan anonimlik veya sınırlı veri paylaşımı politikaları, kişiselleştirilmiş içeriklere ve eğitim materyallerine erişimi zorlaştırabilir. Ayrıca, çocukların yaşlarına uygun içeriklere erişimini sağlamak için kullanılan yaş doğrulama sistemleri, çocukların bilgiye erişimini kısıtlayarak dolaylı ayrımcılığa yol açabilir. Bu tür sistemler, güvenlik ve mahremiyet arasında bir denge kurmaya çalışırken erişim hakkını ihlal

⁵¹ Livingstone, Sonia; Stoilova, Mariya; Nandagiri, Rishita: (2019) Children's data and privacy online: Growing up in a digital age. An evidence review. London: London School of Economics and Political Science, s. 30, https://eprints.lse.ac.uk/101283/1/Livingstone_childrens_data_and_privacy_online_evidence_review_published.pdf (Erişim Tarihi, 14.09.2024).

⁵² Children In a Digital World-The State of the World's Children 2017, s. 89, https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf (Erişim Tarihi, 18.09.2024).

etme riski taşır⁵³.

Dijital ortamda çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları arasında söz konusu olan çatışmaya, hakların kendi doğalarının yanı sıra bir takım yapısal ve politik faktörlerin sebep olması da mümkündür. Gerçekten de çocuk haklarının dijital ortamda korunmasına yönelik yetersiz mevzuat ve politikalar, haklar arasındaki dengeyi sağlayacak kapsamlı bir çerçevenin eksikliğiyle sonuçlanmakta bu da mahremiyet, güvenlik ve erişim hakları arasındaki çatışmanın derinleşmesine yol açmaktadır⁵⁴.

E. DİJİTAL ORTAMDA MAHREMİYET, GÜVENLİK VE ERİŞİM HAKLARI

ARASINDA DENGENİN SAĞLANMASI

1. Dengenin Sağlanmasında Gözetilmesi Gereken İlkeler

Dijital ortamda çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları arasındaki dengenin sağlanması, bu üç temel hakkın çocuğun gelişiminde birbirini destekleyecek şekilde ele alınmasını gerektirir. Ancak yukarıda bahsi geçtiği üzere bu hakların doğası gereği birbirleriyle çatışabilecek olması, dijital ortamda çocukların üstün yararını önceleyen bir denge kurmak için kapsamlı ilkeler ve yaklaşımlar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Çocuğun üstün yararı ilkesi, dijital ortamda çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim haklarının arasında bir denge sağlanabilmesi için temel bir rehber niteliğindedir⁵⁵. ÇHS'nin temel ilkelerinden biri olan bu ilke, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal refahının tüm karar ve uygulamalarda öncelikli olarak gözetilmesini zorunlu kılar⁵⁶. İlkenin özünde, çocukların gelişim halinde olan bireyler olduğu ve bu gelişim sürecinin özel bir korumayı

⁵³ Livingstone; Third, s. 663.

⁵⁴ Ay; Kılıç, s. 120.

⁵⁵ Hazar, Zeynep: "İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXVI, Y. 2022, s. 648.

⁵⁶ Freeman, s. 27.

gerektirdiği düşüncesi yatar. Ancak ilke, sadece korumacı bir yaklaşımı değil, aynı zamanda çocukların özerkliğini ve katılım haklarını da gözetken bütüncül bir değerlendirmeyi gerektirir. Bu değerlendirme yapılırken, çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine göre değişen ihtiyaç ve kapasiteleri⁵⁷, her çocuğun kendine özgü koşulları ve hassasiyetleri⁵⁸, alınan kararların hem kısa hem de uzun vadeli etkileri⁵⁹ göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda örneğin, bir çocuğun güvenliği için mahremiyet hakkının sınırlandırılması gerekiyorsa, bu sınırlandırma ölçülü ve çocuğun uzun vadeli yararını gözetken bir çerçevede yapılmalıdır. Aynı şekilde, zararlı içeriklere karşı alınan güvenlik önlemlerinin çocukların bilgiye erişim hakkını tamamen engellemek yerine, onların yaşlarına uygun bilgi ve kaynaklara erişimini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi zorunludur⁶⁰.

Dijital ortamda çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları arasındaki dengenin sağlanması çocuğun üstün yararı ilkesi ile birlikte başka bazı ilkelerin gözetilmesini de gerektirir. Bu bağlamda kapsayıcılık ilkesi, tüm çocukların eşit şekilde haklarından faydalanmasını sağlamayı amaçlar. Özellikle dijital erişim konusunda, engelli veya düşük gelirli ailelerden gelen çocuklar gibi dezavantajlı durumdaki çocukların haklarının korunması, bu ilkenin etkili bir şekilde uygulanmasını gerektirir⁶¹. Bu durum, yalnızca dijital cihazlara erişimle sınırlı kalmayıp, dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesini de kapsar. Eşitlik temelinde çocukların dijital ortamdaki haklarının güvence altına alınması, aynı zamanda sosyal eşitliğin güçlendirilmesine de katkı sağlar⁶².

Ölçülülük ilkesi ise, çocukların haklarını koruma adına alınan

⁵⁷ Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınması Hakkında 14 (2013) Sayılı Genel Yorum, CRC/C/GC/14, https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf, para. 48, (Erişim Tarihi: 01.10.2024).

⁵⁸ CRC/C/GC/14, para. 46-a.

⁵⁹ CRC/C/GC/14, para. 97.

⁶⁰ Uzun, Ruhdan: “Protecting Children from Harmful Content in New Media: An Ethical Approach”, Etkileşim, Sayı 1, Yıl 1, 2018, s. 39-40.

⁶¹ CRC/C/GC/25, para. 11

⁶² CRC/C/GC/25, para. 50-52.

önlemlerin sınırlı ve orantılı olmasını ifade eder⁶³. Örneğin, çocukların güvenliğini artırmak amacıyla kullanılan izleme teknolojileri, yalnızca gerekli durumlarda uygulanmalı ve çocukların mahremiyet hakkını tamamen ihlal etmemelidir. Benzer şekilde, zararlı içerikleri engellemek için kullanılan filtreleme sistemlerinin, çocukların bilgiye erişimini sınırlandırmaması gereklidir. Bu tür önlemler, haklar arasında bir çatışma olduğunda, her bir hakkın korunma derecesini özenle değerlendiren bir yaklaşımı gerektirir⁶⁴.

Dijital ortamda çocukların katılımının sağlanması da dengenin kurulmasında kritik bir rol oynar. Çocukların, kendi hakları ve dijital ortamla ilgili politikaların tasarım sürecine aktif olarak katılması, yalnızca onların görüşlerinin alınmasını değil, aynı zamanda bu görüşlerin dikkate alınarak somut eylemlere dönüştürülmesini gerektirir⁶⁵. Çocukların yaş ve olgunluk düzeyine göre görüşlerini ifade edebilmeleri ve bu görüşlerin, politika oluşturma süreçlerinde bir rehber olarak kullanılması, onların dijital dünyadaki haklarının etkin bir şekilde korunmasını sağlar.

2. 25 No'lu Genel Yorum Çerçevesinde Dengenin Sağlanmasında Taraf Devletlerin Yükümlülükleri

25 No'lu Genel Yorum, dijital ortamda çocuk haklarının korunması ve bu haklar arasında bir dengenin sağlanması konusunda taraf devletlerin üstlenmesi gereken yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yükümlülükler, çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim haklarının eşit bir şekilde gözetilmesini hedeflerken, çocuğun üstün yararı ilkesinin uygulanmasını da merkezde tutar. Genel Yorum'un belirttiği üzere, Taraf Devletlerin yükümlülükleri

⁶³ CRC/C/GC/14, para. 6-15.

⁶⁴ Livingstone, Sandra; O'Neill, Brian: "Children's Rights Online: Challenges, Dilemmas and Emerging Directions", *Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety*, (S. van der Hof, B. van den Berg, B. Schermer ed.), T.M.C. Asser Press, 2014, s. 28.

⁶⁵ Çocuğun Katılım Hakkı Hakkında 12 (2009) Sayılı Genel Yorum, CRC/C/GC/12,

<https://digitallibrary.un.org/record/671444?ln=en&v=pdf>, para. 12-15, (Erişim Tarihi: 01.10.2024).

düzenleyici⁶⁶, koruyucu, destekleyici⁶⁷ ve hesap verebilirlik⁶⁸ boyutlarını içeren kapsamlı bir çerçevede ele alınmalıdır.

25 No’lu Genel Yorum çerçevesinde Taraf Devletler, öncelikle çocukların dijital haklarının korunması için düzenleyici bir çerçeve oluşturmakla yükümlüdür. Genel Yorum’un

71. paragrafı, çocukların mahremiyet hakkının korunması amacıyla dijital platformlarda toplanan verilerin işlenmesi ve saklanması açık rıza alınmasını ve bu süreçlerin şeffaf bir şekilde yürütülmesini, çocukların kişisel bilgilerinin yasa dışı bir şekilde işlenmesi, paylaşılması veya saklanması durumunda etkin yasal yollar sunulmasını zorunlu kılar⁶⁹.

İkinci olarak Taraf Devletler, çocukların çevrimiçi tehditlere karşı korunmasını sağlamak amacıyla etkili koruyucu tedbirler almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, Genel Yorum’un 82. paragrafında, çocukların dijital ortamda cinsel istismar, siber zorbalık ve şiddet içeren içeriklere maruz kalmasının önlenmesi için gerekli yasal ve teknik önlemlerin alınması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin, devletlerin dijital hizmet sağlayıcılarını zararlı içeriklerin tespit edilmesi ve kaldırılması konusunda sorumlu tutacak düzenlemeler yapması gerekmektedir. Bununla birlikte, bu tür koruyucu önlemler mahremiyet hakkını ihlal etmemeli ve çocukların davranışlarının gereksiz şekilde izlenmesini engelleyecek ölçülü yaklaşımlar benimsenmelidir⁷⁰.

Taraf devletler ayrıca çocukların bilgiye erişim hakkını destekleyici politikalar geliştirmekle de yükümlüdür. Genel Yorum’un 101. paragrafında, dijital eşitsizliğin giderilmesi için devletlerin kamuya açık alanlarda ücretsiz internet erişimi sağlamaları, okullarda dijital teknolojilere yatırım yapmaları ve dezavantajlı grupların dijital ortama erişimini kolaylaştıracak mekanizmalar geliştirmeleri gerektiği ifade edilmiştir⁷¹.

⁶⁶ CRC/C/GC/25, para, 11.

⁶⁷ CRC/C/GC/25, para, 17-20.

⁶⁸ CRC/C/GC/25, para, 47-50.

⁶⁹ CRC/C/GC/25, para, 71.

⁷⁰ CRC/C/GC/25, para, 82.

⁷¹ CRC/C/GC/25, para, 101.

Genel Yorum, çocukların dijital ortamdaki katılım haklarını desteklemenin de Taraf Devletlerin önemli bir yükümlülüğü olduğunu vurgular. Genel Yorum'un 17. paragrafına göre, çocukların dijital haklarla ilgili politika ve düzenlemelerin tasarımına aktif olarak dahil edilmesi sağlanmalıdır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi, çocukların görüşlerini ifade etmelerini teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda onların yaşlarına ve olgunluklarına uygun şekilde bu görüşlerin politika yapım süreçlerinde dikkate alınmasını sağlar⁷².

Söz konusu yükümlülüklerin yerine getirilmesi hususunda hesap verebilirliğin sağlanması, devletlerin dijital ortamda çocuk haklarının korunması konusundaki etkinliğini değerlendirmek için temel bir yükümlülüktür. Genel Yorum'un 31. paragrafında, Taraf Devletlerin politika ve uygulamalarının etkilerini düzenli olarak raporlaması ve şeffaf bir izleme mekanizması oluşturması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, devletler, çocukların çevrimiçi deneyimlerini olumsuz etkileyen içeriklerin yayılmasını önlemeye yönelik yürürlüğe konulan yasal düzenlemelerin etkilerini izlemeli ve elde edilen bulguları kamuoyu ile paylaşmalıdır. Teknoloji şirketlerinin çocuk haklarına uygun davranıp davranmadığını değerlendirmek için bağımsız denetim mekanizmaları kurulması da bu yükümlülüğün bir parçasıdır⁷³.

Son olarak, taraf devletler, ebeveynler, öğretmenler ve çocuklar için dijital haklar konusunda farkındalığı artırmayı hedefleyen eğitim programları geliştirmekle yükümlüdür. Genel Yorum'un 32. paragrafında, bu tür eğitimlerin, çocukların dijital ortamda güvenliğini sağlamalarına ve kendi haklarını savunmalarına yardımcı olacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda okullarda dijital okuryazarlık derslerinin müfredata eklenerek çocukların çevrimiçi riskler hakkında bilinçlendirilmesi, ebeveynlere yönelik programlarla çocukların dijital faaliyetlerini nasıl destekleyecekleri ve olası tehditlere karşı nasıl koruyacakları konusunda bilgi verilmesi gibi faaliyetler bu yükümlülük kapsamında değerlendirilir⁷⁴.

3. 25 No'lu Genel Yorum Çerçevesinde Dengenin Sağlanmasında Diğer Paydaşların Yükümlülükleri

⁷² CRC/C/GC/25, para, 17.

⁷³ CRC/C/GC/25, para, 31.

⁷⁴ CRC/C/GC/25, para, 32.

25 No’lu Genel Yorum, özellikle dijital hizmet sağlayıcıları, sosyal medya platformları, oyun geliştiricileri ve internet servis sağlayıcıları gibi özel sektör paydaşlarının çocuk haklarına ilişkin önemli sorumluluklar taşıdığını belirtmektedir. Genel Yorum’un 39. paragrafı, özel sektörün, çocukların güvenliğini ve mahremiyetini koruyacak şekilde ürün ve hizmet tasarlaması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Bu kapsamda, çocuklara yönelik platformların varsayılan gizlilik ayarlarının en yüksek seviyede olması, reklam ve veri toplama politikalarının çocuk dostu şekilde düzenlenmesi gerekmektedir⁷⁵. Ayrıca, 80. paragraf, özel sektörün çocukları zararlı içeriklerden ve çevrimiçi istismardan korumak için etkili önlemler almasını zorunlu kılmaktadır⁷⁶. Bu bağlamda örneğin, yapay zekâ tabanlı içerik filtreleme teknolojilerinin geliştirilmesi ve çocukların korunmasına yönelik iç politikaların oluşturulması bu yükümlülüklerin bir parçası olarak kabul edilebilir.

Genel Yorum, uluslararası kuruluşların da çocuk haklarının korunması konusundaki önemli rolüne dikkat çeker. Genel Yorum’un 124. paragrafı, uluslararası kuruluşların devletlere teknik destek sağlamak, iyi uygulama örneklerini paylaşmak ve sınır ötesi iş birliği mekanizmalarını geliştirmekle sorumlu olduğunu belirtir. Özellikle, çocukların çevrimiçi cinsel istismar gibi uluslararası suçlardan korunması için devletler arasında etkili bilgi paylaşımı ve koordinasyon sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, uluslararası kuruluşlar, dijital ortamda çocuk haklarına ilişkin normların ve standartların geliştirilmesine katkıda bulunmalıdır⁷⁷.

Sivil toplum kuruluşları da çocukların haklarını savunmak, politika oluşturma süreçlerine katkıda bulunmak ve dijital ortamda çocukların karşılaştığı riskleri izlemek gibi çeşitli roller üstlenmekle yükümlüdür. Bu kuruluşların özellikle dezavantajlı durumdaki çocukların seslerini duyurmak ve bu çocukların haklarının korunmasını sağlamak için çalışması gerektiği Genel Yorum’un 34. paragrafında belirtilmiştir⁷⁸.

⁷⁵ CRC/C/GC/25, para, 39.

⁷⁶ CRC/C/GC/25, para, 80.

⁷⁷ CRC/C/GC/25, para, 124.

⁷⁸ CRC/C/GC/25, para, 34.

Genel Yorum, çocukların dijital ortamda güvenliğini ve mahremiyetini sağlamada ebeveynlerin ve bakım verenlerin oynadığı kritik role de vurgu yapar. Genel Yorum'un 84. paragrafı, ebeveynlerin çocukların dijital teknolojileri güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanmalarını teşvik etmesi gerektiğini belirtir. Bu gereklilik, çocukların dijital okuryazarlık kazanması, çevrimiçi risklerin farkında olması ve ihtiyaç duyduklarında yardım isteyebilmeleri için bir destek sistemi oluşturmayı da içerir⁷⁹.

SONUÇ

Çocukların dijital ortamda sahip oldukları mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim hakları, onların hem bireysel gelişimlerini destekleyen hem de onları dijital dünyanın çeşitli tehditlerinden koruyan temel haklardır. Gerek ÇHS'nde gerekse Çocuk Hakları Komitesi'nin

25 No'lu Genel Yorumu'nda düzenlenmiş olan bu hakların doğası gereği zaman zaman birbiriyle çatışması, hakların korunması sürecinde çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, 25 No'lu Genel Yorum oldukça ayrıntılı düzenlemeler içerir. Genel Yorum'da da belirtildiği üzere ÇHS'nin temel ilkelerinden biri olan çocuğun üstün yararı ilkesi, dijital ortamda çocuk haklarının dengelenmesi için bir rehber niteliğindedir.

Çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal refahını merkeze alan bir yaklaşımla, dijital dünyadaki hak çatışmalarının çözümünde temel bir referans noktası olan çocuğun üstün yararı ilkesi, yalnızca haklar arasındaki dengeyi sağlamak için bir yorum rehberi sunmakla kalmaz, aynı zamanda devletlere ve diğer paydaşlara çocukların refahını gözetmen somut düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirir. Örneğin, bir çocuğun güvenliği için mahremiyet hakkının sınırlandırılması gerekliyse, bu sınırlandırmanın ölçülü, sınırlı ve çocuğun uzun vadeli yararını gözetecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Benzer şekilde, zararlı içeriklere karşı geliştirilen güvenlik önlemleri, çocukların bilgiye erişim hakkını tamamen kısıtlamamalı aksine, yaşlarına uygun bilgi ve kaynaklara erişimlerini kolaylaştıracak nitelikte olmalıdır.

Taraf devletlerin çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim haklarının sağlanması ile ilgili yükümlülüğü yalnızca hukuki

⁷⁹ CRC/C/GC/25, para, 84.

düzenlemelerin yapılmasıyla da sınırlı değildir. Devletler ayrıca, çocukların dijital ortamda haklarını etkili bir şekilde kullanabilmeleri için eğitici programlar aracılığıyla dijital okuryazarlık becerilerinin artırılması, görüşlerini ifade edebilmeleri için dijital araçlara erişimlerinin desteklenmesi veya bu görüşlerin düzenleme yapım süreçlerine dahil edilmesi gibi konuları kapsayan sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi yükümlülüğü altındadır.

Öte yandan dijital ortamda mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim haklarının korunması devletlerin yanı sıra özel sektör, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, ebeveynler ve akademik çevrelerin de sorumluluğundadır. 25 No'lu Genel Yorum, özellikle teknoloji şirketlerine, dijital platformlara ve hizmet sağlayıcılara, çocukların haklarını koruyacak şekilde ürün ve hizmet tasarlama yükümlülüğü getirmiştir. Varsayılan gizlilik ayarlarının en üst seviyede olması, reklam ve veri işleme politikalarının çocuk dostu bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesi gibi tedbirler, özel sektörün bu bağlamdaki yükümlülüklerinin başlıca örneklerindendir. Uluslararası kuruluşların ise taraf devletlere teknik destek sağlamak, sınır ötesi iş birliği mekanizmalarını geliştirmek ve çocuk haklarını koruyacak normların oluşturulmasına katkıda bulunmak gibi önemli roller üstlenmeleri beklenmektedir.

Sonuç olarak, dijital dünyada çocukların mahremiyet, güvenlik ve bilgiye erişim haklarının arasında bir denge sağlanması suretiyle korunması, bu hakların sınırlarını ve toplumsal sorumlulukları dengeleyen bir yaklaşımla, çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek, birbirlerini tamamen ortadan kaldırmalarına mahal vermeden hassas bir biçimde ele alınması ve bu süreçte kapsayıcı, katılımcı, ölçülü ve hesap verilebilir bir yaklaşım benimsenmesini gerektirmektedir. Bunun sağlanması, geleceğimiz olan çocukların bugünkü maddi ve manevi bütünlüklerinin korunması ile birlikte gelecekte güçlü, bağımsız ve bilinçli bir toplum yaratılması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

Akyüz, Emine: *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*, 2. Baskı, Pegem Akademi, 2012.

Assadi, Mira: “Yeni Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Dijital Yoksulluk”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), Nisan 2024, ss. 407-421.

Ay, Serhat; Kılıç, Taner: Coğrafi Dijital Uçurum: “Türkiye’de Dijital Dönüşümün Kentsel- Kırsal, Bölgesel ve Cinsiyet Eşitsizlikleri”, *Coğrafya Dergisi*, No: 46, 2023, ss. 111-122.

Becker, Jo: “The Evolution of the Children’s Rights Movement”, *The Oxford Handbook of Children’s Rights Law*, (Jonathan Todres, M. King Shani ed.), Oxford University Press, 2020, s. 34.

Blum-Ross, Alicia; Livingstone, Sonia: “Sharenting,” parent blogging, and the boundaries of the digital age”, *Popular Communication*, Vol. 15, No. 2, 2017, ss. 110-125.

Diggelmann, Oliver; Cleis, Marie Nichole: “How the Right to Privacy Became a Human Right”, *Human Rights Law Review*, 2014, 14, ss. 441–458.

Eekelaar, John; Tobin, John: “Article 3 The Best Interests of the Child”, *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, (John Tobin ed.), Oxford University Press, 2019.

Freeman, Michael: “A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child”, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, (Ton Liefaard; Julia Sloth-Nielsen ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2007.

Hammarberg, Thomas: “The UN Convention on the Rights of the Child--And How to Make It Work”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 12, No. 1, 1990, s. 98.

Hazar, Zeynep: “İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, Y. 2022, ss. 647-684.

Heeks, Richard: “Digital inequality beyond the digital divide: conceptualizing adverse digital incorporation in the global South”, *Information Technology for Development*, Volume 28, 2022- Issue 4, ss. 688-704.

Hodgkin, Rachel; Newell, Peter: *Implementation Handbook For The Convention on The Rights of The Child*, Fully Revised Third Edition, United Nations Children’s Fund, 2007.

Holmarsdottir, Halla: “The Digital Divide: Understanding Vulnerability and Risk in Children and Young People’s Everyday Digital Lives”, *Understanding The Everyday Digital Lives of Children and Young People*, (Halla Holmarsdottir, Idunn Seland, Christer Hyggen, Maria Roth ed.), Palgrave Macmillan, 2024, ss. 57-83.

İpek, Aydın: “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 1, 2012, ss.151-173. **Kaya, Elif:** “Toplumsal Eşitsizlik ve Dijital Okuryazarlık: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2021, ss. 32-69.

Kilkelly, Ursula: “The UN Convention On The Rights Of The Child: Incremental and Transformative Approaches To Legal Implementation”, *The International Journal of Human Rights*, Vol. 23, 2019, ss. 323-337.

Koss, Fabian A.: “Children Falling into the Digital Divide”, *Journal of International Affairs*, Vol. 55, No. 1, *Children: Challenges and Prospects for the New Millennium* (Fall 2001), ss. 75-90.

Livingstone, Sonia; Haddon, Leslie: *EU Kids Online: Final Report*, 2009.

Livingstone, Sandra; O’Neill, Brian: “Children’s Rights Online: Challenges, Dilemmas and Emerging Directions”, *Minding Minors Wandering the Web: Regulating Online Child Safety*, (S. van der Hof, B. van den Berg, B. Schermer ed.), T.M.C. Asser Press, 2014,

Livingstone, Sonia; Stoilova, Mariya; Nandagiri, Rishita: *Children’s Data and Privacy Online: Growing Up in a Digital Age. An Evidence Review*. London: London School of Economics and Political Science, 2019.

Livingstone, Sonia; Third, Amanda: “Children and Young People’s Rights in the Digital Age: An Emerging Agenda”, *New Media & Society*, Vol. 19(5), 2017, ss. 657–670.

Lundy, Laura; Bronagh Byrne: “The Four General Principles of the United Nations Convention on the Rights of the Child: The Potential

Value of the Approach in Other Areas of Human Rights Law”, *Children’s Rights Law in the Global Human Rights Landscape*, (Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoele ed.), Routledge, 2017, ss. 52-71.

Marwick, Alice E.; Murgia-Diaz, Diego; Palfrey, John G.: *Youth, Privacy and Reputation (Literature Review)*. Berkman Center Research Publication No. 2010-5, Harvard Public Law Working Paper No. 10-29.

Menesini, Ersilia; Nocentini, Annalaura; Palladino, Benedetta Emanuela: “Cyberbullying: Conceptual, Theoretical and Methodological Issues”, *Cyberbullying From Theory to Intervention*, (Trijntje Völlink, Francine Dehue, Conor Mc Guckin ed.), Routledge, 2016.

Nissenbaum, Helen: *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life*, Stanford University Press, 2010.

Parker, Stephen: “The Best Interests of the Child-Principles and Problems”, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 8, No. 1, April 1994.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. N., & Tippett, N.: “Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils”, *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 49, 2008, ss. 376-385.

Solove, Daniel J.: “Conceptualizing Privacy”, *California Law Review*, Vol. 90, No. 4, 2002, ss. 1087-1155.

Steinberg, Stacey B.: “Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media”, *Emory Law Journal*, Vol. 66, Issue 4, 2017, ss. 839-883.

Third, Amanda; Livingstone, Sonia; Landsdown, Gerison: “Recognizing Children’s Rights in Relation to Digital Technologies: Challenges of Voice and Evidence, Principle and Practice”, *Research Handbook on Human Rights and Digital Technology*, (Ben Wagner, Matthias C. Kettemann, Kilian Vieth ed.), Edward Elgar Publishing, 2019.

Uzun, Ruhdan: “Protecting Children from Harmful Content in New Media: An Ethical Approach”, *Etkileşim*, Sayı 1, Yıl 1, 2018, ss. 30-43.

Zorluoğlu Yılmaz, Ayça: “Sharenting ve Velayet Hakkının Sınırları”, *SÜHFD.*, C. 29, S. 4, 2021, ss. 3383-3417.

Belgeler ve İnternet Kaynakları

A/HRC/38/35: Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 06.04.2018, <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc3835-report-special-rapporteur-promotion-andprotection-right-freedom> (Erişim Tarihi, 14.09.2024).

Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> (Erişim Tarihi: 10.09.2024).

Children In a Digital World-The State of the World’s Children 2017. https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2024). Child Safety Online Global Challenges and Strategies, UNICEF, 2011. <https://www.unicef.cn/en/media/6631/file/Child%20Safety%20Online%20%20Global%20challenges%20and%20strategies.pdf> (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2024).

Çocuğun Katılım Hakkı Hakkında 12 (2009) Sayılı Genel Yorum, CRC/C/GC/12, <https://digitallibrary.un.org/record/671444?ln=en&v=pdf> (Erişim Tarihi: 01.10.2024). Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınması Hakkında 14 (2013) Sayılı Genel Yorum, CRC/C/GC/14, https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf. (Erişim Tarihi: 01.10.2024).

Dijital Ortama İlişkin Çocuk Hakları Hakkında 25 (2021) Sayılı Genel Yorum, CRC/C/GC/25, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation> (Erişim Tarihi: 11.09.2024).

